

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДІАЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

О.П. СЛОБОДЯН, кандидат педагогічних наук, доцент, викладач-методист вищої категорії, *Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування «Заліщицький аграрний коледж ім. Є.Храпливого»*

E-mail: olga67531@gmail.com

І. Б. СПІВАКОВА, директор, *Кловський ліцей № 77 (м. Київ)*

E-mail: klovski77@bigmir.net

Анотація. У статті проаналізовано основні проблеми діалогізації освітнього простору на науково-теоретичному та педагогічно-практичному рівнях. Підкреслено актуальність включення студентів у діалоговий освітньо-культурний процес для сьогодення. Визначено різновиди навчального діалогу, встановлено взаємозв'язки між ними. Розкрито сутність різних видів діалогу як ефективного засобу пізнання навчального матеріалу та становлення особистості студента аграрного коледжу в процесі саморозвитку особистості. Описано досвід роботи викладання культурологічних дисциплін із застосуванням навчальних діалогових відносин між студентами аграрного коледжу. Визначено необхідність подальшої діалогізації навчального процесу в культурному контексті.

Ключові слова: діалогізація, діалог, мікродіалог, груповий діалог, діалогічні відносини, культурологічні тексти, рефлексія.

Актуальність (Introduction). У сучасних соціокультурних умовах необхідно визначитися із моделлю особистості та шляхом її реалізації, яка гармонійно вписуватиметься в соціально-культурний простір ХХІ століття. Цей шлях ми, поділяючи думки вчених Л.Виготського, М.Бахтіна, Ю.Лотмана, В.Біблера, вбачаємо в поступовому «окультуренні» сучасного суспільства, освіти, навчального процесу та включенні кожного окремого студента в діалоговий освітньо-культурний процес.

Діалогічні відносини, як наголошував М. Бахтін, є універсальним явищем, оскільки пронизують усе життя людини, усе, що має смисл та значення[2, с.34]. У діалозі складаються особливі стосунки, які не можна віднести ані до чистої логіки, ані до виключно предметних взаємин. У діалозі зустрічаються цілісні позиції, цілісні особистості (М.Бахтін). Коли ми розглядаємо діалог як умову творчого саморозвитку особистості студента, то йдеться про діалог у системі координат Бахтіна – Біблера: діалог людей, діалог культур, діалог людини із собою (внутрішній діалог).

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема діалогізації освіти займалися вітчизняні та зарубіжні науковці В. Андрієвська, Г.Балл, Л.Велитченко, Л.Виготський, А.Волинець, В.Горшкова, І.Зязюн, В.Кан-Калик, А.Король, А.Мудрик, В.Семиченко, П.Фрейре, Л.Щерба, Л.Якубінський та ін..

Сутність діалогу та його місце в комунікативній дії розглядають у своїх працях вчені Г.Балл, В.Даренський, В.Жулай, Л.Караченцева, В.Малахов, Є.Мулярчук, М.Триняк та ін..

Проблеми комунікативності і діалогу безпосередньо у педагогічній практиці аналізують дослідники С.Амеліна, Н.Барбаліс, Г.Ковальов, С.Кожушко, В.Мороз, І.Соломадін та ін..

Принципи діалогу і толерантності в сучасному культурно-освітньому просторі досліджують філософи, педагоги Л.Бобовникова, В.Гараджа, Б.Гершунський, О.Грива, В.Гуцу, О.Довгополова, Є.Зеленов, В.Золотухін, Ю.Іщенко, Л.Кияшко, О.Кресін, В.Малахов, В.Новік, Є.Рашковський, О.Сіман, Є.Соловйов, О.Троїцька, М.Уолцер, П.Ульріх, М.Шимановський, О.Яцій та інші.

Мета (Purpose). Аналіз різновидів діалогу як дієвого засобу активізації пізнавальних процесів студентів аграрного коледжу.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: теоретичний аналіз філософської та педагогічної літератури, наукових статей та дисертацій, узагальнення передового педагогічного досвіду, класифікація та систематизація навчального діалогу.

Результати (Results). Особистість студента аграрного коледжу розвивається і набуває творчого характеру у соціально-культурному середовищі, отже, відповідно вона включається у взаємодію з найрізноманітнішими соціальними та культурними явищами. Процеси самотворчості, саморозвитку неможливі поза межами культурного поля. Знання, зумовлені культурологічним текстом, краще засвоюються, оскільки спираються на діалогічну природу мислення, одночасність художнього переживання та наукового дослідження [2].

Студент аграрного коледжу обов'язково стикається з різним навчальним матеріалом, з тими чи іншими культурними, соціальними, сімейними та особистісними проблемами. Участь студента коледжу у навчально-виховному процесі зумовлює його контакти з різного роду культурологічними текстами (наукова інформація, художні твори тощо), де вже подані варіанти вирішення різних проблем. Важливим є положення М. Мамардашвілі стосовно того, що «сучасної» людини не існує, а «є завжди лише спроба стати людиною» і культура – не сукупність готових цінностей і продуктів, які лише чекають на споживання чи усвідомлення, – а «здатність і зусилля людини бути». Саме тому провідним принципом усієї роботи із студентами є активність у спілкуванні з культурологічними текстами, особистісна позиція у формулюванні та вирішенні будь-яких проблем [169, с. 189].

Спілкування із текстами культури В.Біблер називає процесом занурення соціальних зв'язків у глибину свідомості, процесом перетворення розгорнутих і відносно самостійних «образів культури», її готових феноменів у культуру мислення, динамічну і розплавлену, конденсовану в «точці» особистості. У внутрішньому мовленні особистості об'єктивно існуюча культура одержує суб'єктивне визначення, в якому вона стає зверненою в майбутнє формою творення нових, ще не існуючих, але можливих «образів культури» [1].

Робота з культурологічними текстами формує в студентів аграрного коледжу світобачення і світосприйняття з позицій загальнолюдських цінностей, допомагає пізнати культурну картину світу. Мистецькі твори впливають на студентів через призму естетичних категорій та емоцій. Почуття, викликані спілкуванням із тим чи іншим текстом (книгою, картиною, виставкою, інсценізацією тощо) призводять студентів до роздумів, порівнянь, аналізу та особистих висновків, тобто до рефлексії. Для викладача важливо визначити культурологічні тексти в різних культурах, які перетиналися би з больовими точками особистості студента аграрного коледжу і зіштовхували їх до діалогу (в даному випадку ми маємо на увазі мікродіалог особистості з текстом). Щоб особистість оволоділа тією чи іншою культурою, ця культура повинна перестати бути «зовнішньою» для особистості, повинна пройти через особистісний мікродіалог, саморефлексію, тобто «знайти собі ім'я та місце» (Ю.Лотман) в мові культури особистості[4]. На противагу правилам традиційної педагогіки викладач на даному етапі не повинен втручатися в спілкування студента з текстом, не повинен моралізувати і давати установки та інструкції щодо роботи з текстом, бо культурологічні тексти самоцінні та самодостатні, щоб з ними можна було вступати в безпосередній живий інтелегентний особистісний діалог.

Ми вважаємо, що студент не готується до майбутнього життя, працюючи з текстом, а живе з цим твором, у цьому творі, тому сприйняття кожного культурологічного твору можна назвати процесом співтворчості з автором, або ще можна назвати цей процес самостійним творенням світу. Внутрішні потреби особистості, яка сприймає культурологічний твір, відфільтровують закладені в цьому творі морально-естетичні цінності. Глибина сприйняття твору визначається інтелектуальними та духовними якостями особистості студента, який діалогізує з твором, а також його культурним морально-естетичним, ціннісним ідеалом, і призводить до особистісного інтелектуально-культурно-художнього переживання, а цей процес аналогічний співтворчості.

Культурологічний текст не має єдиного вирішення. При багаторазовому контакті особистість кожного разу може знаходити в ньому щось нове, цікаве, непізнане. Справжній твір пізнається за потрясінням, яке він викликає. Текст автора зачіпає, вражає, викликає, і у відповідь студент створює свій текст, в якому погоджується з автором або сперечається,

таким чином вибудовуючи свій шлях вирішення проблем.

Занурення в текст постає як одночасне занурення в свідомість того, хто спілкується з текстом, позиції автора та смислів, які автор твору передає, і одночасно створення слухачем, глядачем, читачем свого розуміння тих проблем, котрі порушує автор. Як зазначає М.Бахтін, «справжня сутність тексту завжди розвивається на межі двох свідомостей, двох суб'єктів. Стенограма гуманітарного мислення – це завжди стенограма діалогу особливого виду: складні взаємовідносини тексту (предмет вивчення та роздумів) і створення контексту (який запитує, сперечається, заперечує, тощо)... Це зустріч двох текстів – готового та створеного реагуючого тексту, отже зустріч двох суб'єктів, двох авторів» [2, с.285].

Ми вважаємо, що робота з текстами органічно вплітається в систему діалогів культур, в цьому випадку відбувається подвійний діалог. Основою для включення особистості студента аграрного коледжу в діалог культур ми вважаємо положення М.Бахтіна про діалогічні відносини як універсальне явище, що пронизує всю мову та всі відносини і прояви людського життя, все що має смисл та значення. Крім того важливими постають концептуальні положення В.Біблера про те, що у XX столітті наука та культура є діалогом різних культур: античної, середньовічної, нового часу, XX століття, з їхнім специфічним ставленням до споконвічних питань людства. Це спілкування, в якому кожна історично існуюча культура «по своєму права» і знаходить нескінченні резерви розвитку в діалозі з іншими культурами. Людина сьогодні повинна оволодіти «логосом різних культур» і навчитися жити в умовах цієї множинності культур. Сформулювати свою точку зору неможливо, не відтворюючи в ній інші способи розуміння. «Точка зору» стає вже не точкою, а безперервною лінією, кордоном культурних світів, які сперечаються [1]. Тотожною є думка М.Бахтіна про те, що культура знаходиться на кордонах, тобто всередині себе культура може не усвідомлюватися, і лише при взаємодії, діалозі різних культур стають зрозумілими принципи та особливості кожної окремої культури [2]. Студентів коледжу треба вчити вирішувати соціальні та особистісні проблеми через діалог культур.

На сучасному рівні викладання культурологічних дисциплін виникає необхідність розширити дослідницьку роботу студентів з текстами та заохочувати студентів до власної оцінки культурної спадщини. Це сприятиме процесу культурного самотворення особистості студента коледжу. Знання сьогодні повинні бути особистісно освоєні, бо їх неможливо дати, їх можна лише взяти. Спілкування з різними культурами дає особистості поштовх для розвитку власної культури, який характеризується постійним взаємообміном зовнішніх і внутрішніх процесів. Вступаючи в діалог культур, студент та викладач як рівноправні учасники діалогу виходять із своїх «больових точок» або «точок здивування» (В.Біблер) сучасності, які знаходять своє відображення в різних культурах. Вчені та практики, що займаються проблемами Школи діалогу культур В. Біблер, С. Курганов, В. Литовський, І.Соломадін, М. Глазман та ін., відзначають, що виявлення та співвідношення «точок здивування» в різних культурах, поглиблення розуміння сучасної культури, її больових точок через діалог попередніх культур – найскладніше завдання для педагога та його вихованців. Проте в точках зустрічі особистого психічного розвитку і гранично культурних вузлів розумного здивування виникає катарсис, «замикаються вольтові дуги внутрішнього, найбільш глибокого діалогу, який розвиває, одухотворяє весь наш емоційний світ» [1, с.16].

Важливим культурологічним засобом творчого саморозвитку студентів аграрного коледжу є **внутрішній особистісний діалог**. Саме через внутрішній особистісний діалог або мікродіалог має пройти і відрефлексуватися вся зовнішня інформація, що одержана в діалогах з культурологічними текстами, різнорівневих та різноспрямованих діалогах. Відрефлексована в мікродіалозі інформація опрацьовується в рамках групового діалогу, де є можливість співставити свої уявлення і думки з позиціями інших, утвердитися в правильності чи хибності обраних шляхів вирішення тих чи інших проблем, дійти згоди у трактуванні тих чи інших питань з іншими учасниками діалогу чи відстояти свою індивідуальну думку або неординарне вирішення проблеми.

Взаємозв'язки внутрішнього діалогу особистості студента коледжу із зовнішніми факторами представлені на рис. 1.

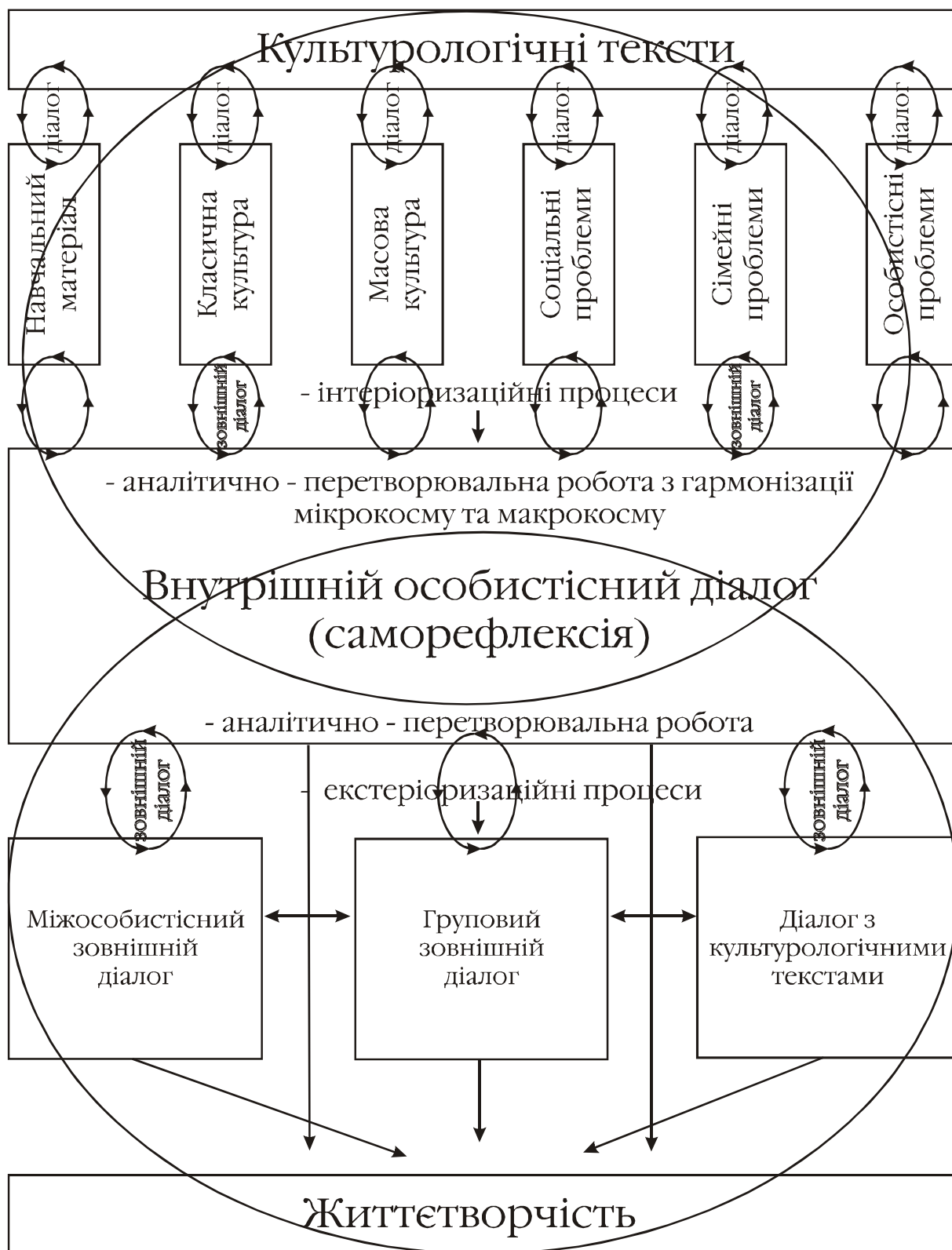

Рис.1. Організація внутрішнього діалогу особистості

У досить складний віковий період навчання в коледжі (16-20 років), період становлення особистості та адаптації до умов дорослого життя, період юнацьких мрій, а іноді й їх краху,

період, коли частина студентів переживає вікову психосоціальну кризу, розвинене рефлексивне мислення допоможе зрозуміти молодій людині, що стати особистістю не просто, адже нею не народжуються, а стають в процесі постійного і неперервного самотворення, яке зв'язане з напруженою працею над собою.

У рефлексивних роздумах, які відбуваються у внутрішньому особистісному діалозі, приходить розуміння причетності до буття, розуміння значимості і неповторності свого «Я» в бутті, а також особистої відповідальності за здійснені чи нездійснені вчинки. Але слід усвідомити, що соціум, культура настільки можуть впливати на особистість, її становлення, формування світогляду, розвиток творчості, наскільки особистість «впускає» зовнішній світ у себе, у свій внутрішній світ для переосмислення, перероблення у внутрішньому діалозі інформації про зовнішні явища, зв'язки, події, норми тощо.

Ще в 20-30-ті рр. Л.Виготський сформулював загальний закон культурного розвитку: «кожна функція в культурному розвитку дитини появляється на сцені двічі, в двох планах, спочатку – соціальному, потім – психологічному, спочатку між людьми, як категорія інтерпсихічна, потім внутрішньо, як категорія інтрапсихічна» [3, Т.6, с. 145]. Він вважав, що для людини присвоєння культури виступає не як умова, а як джерело розвитку і заклав основи концепції, згідно з якою психічний розвиток людини здійснюється через виховання і навчання як однієї з форм присвоєння суспільно-історичних надбань. Вчитель, за Л.Виготським, тільки організатор соціального виховного середовища, регулятор та контролер його взаємодії з кожним учнем, [3. Т.1, с. 192].

Як на нашу думку, то якраз внутрішнє «Я» студента аграрного коледжу, вступаючи в діалоги з навчальним матеріалом, різновидами культурних явищ, соціальними проблемами, які, в свою чергу завжди діалогізують з культурологічними текстами, в результаті глибокої аналітико-перетворювальної роботи з гармонізації мікрокосму та макрокосму, яка відбувається в процесі саморефлексії, формує соціально активну культурно орієнтовану творчу особистість. Але на цьому аналітико-перетворювальна робота не завершується: самостійно відрефлексований, особистісно «пережитий» матеріал студент виносить у зовнішні діалоги – міжособистісні, різноспрямовані, групові, безпосередні з культурологічними текстами. Названі види діалогів можуть перехрещуватися.

Результати внутрішньої мисленнєвої роботи особистості викристалізуються у груповому діалозі за допомогою групової рефлексії, коли учасники діалогу з різних точок зору аналізують своє ставлення до «больових точок» та їх перетину у різних культурах і фіксують вже спільну думку, напрацьовану в груповій рефлексії та виражену в логіко-емоційних образах та зв'язках в моделі. Таким чином, здобута та досягнута індивідом інформація, знову відрефлексовується в колективних формах роботи і повертається у внутрішній діалог особистості студента, але вже на якісно іншому рівні. В результаті із різноваріантності поглядів на вирішення тих чи інших проблем особистість на основі дивергентного мислення має можливість змодельовати власний шлях вирішення проблем і в цілому спроектувати власний шлях життєтворення.

Важливу роль у розвитку рефлексивного аналізу змісту навчального матеріалу, рефлексивного аналізу культурологічних текстів та навичок моделювання відіграють лекції-діалоги. Питання для лекції-діалогу вибудовуються у логічній послідовності та зосереджуються на основних блоках навчального матеріалу за темою. Але, слід зазначити, що особливості діалогової форми лекції можуть порушити створену викладачем послідовність питань, тому в даному випадку дуже важливо, щоб викладач на високому рівні володів навчальним матеріалом теми, яку обрав для проведення лекції діалогу.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що проблема освітнього діалогу в соціокультурному просторі сьогодення є дуже актуальною, про що свідчать наукові розвідки вчених та практичний досвід педагогів. Для повноцінного саморозвитку творчої особистості студента у сучасному освітньому просторі потрібна інтенсивна діалогізація сучасного навчального процесу, оскільки різні види навчальних діалогів є дієвим засобом активізації пізнавальних процесів студентів, а також засобом формування соціально активної культурно орієнтованої творчої особистості. Сучасний освітній простір вимагає виховання культури діалогу, адже діалогові стосунки створюють сприятливі умови для самовиявлення, самотворення особистості студента,

оскільки, вступаючи у спів-буття (діалог) з нетотожною собі унікальністю «іншого», людина відчуває власну унікальність, відчуває повноту життя.

Список використаних джерел

1. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: два философских ведения в двадцать первый век. Москва: Политиздат, 1990. 413 с.
2. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва: Советский писатель, 1979. 320 с.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. Москва: Педагогика, 1982 – 1984.
4. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. Москва: Гнозис; Издательская группа «Прогресс», 1992. 272 с.
5. Слободян О.П. Творчий саморозвиток особистості студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Луганськ. нац. пед. у-нт ім.Т.Шевченка. Луганськ, 2004. 279 с.
6. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию... Москва: Прогресс, 1990. 368 с.
7. Триняк М.В. Интеркультурна комунікація: освітній вимір: монографія. Харків: ХНАДУ, 2010. 248 с.
- 8.Троїцька О.М. Принципи діалогу і толерантності у розгортанні сучасного культурно-освітнього простору: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10 /. Інститут вищ. осв. НАПН України. Київ, 2017. 40 с.

References

1. Bibler V. S. (1990) Ot naukoucheniya – k logike kultury: dva filosofskikh vvedeniy v dvadtsat` pervyy vek. [From science education – to the logic of culture: two philosophical teachings in the twenty-first century]. Moskva: Politizdat, 413.
2. Bakhtyn, M.M. (1979). Problemy poetyky Dostoevskoho [Problems of poetics by Dostoevsky]. Sovetskaja Rossyja, 320.
3. Vygotskiy L.S.(1982-1984) Sobraniyesochineniy:V6t. [Collection of Works : 6 volumes]. Moskva: Pedagogika.
4. Lotman YU.M. (1992) Kul'tura i vzryv.[Culture and explosion]. Moskva: Gnozis; Izdatel'skaya gruppa «Progress», 272.
5. Slobodian O.P. (2004). Tvorchyi samorozvytok osobystosti studentiv pedahohichnoho koledzhu v protsesi vyvchennia kulturolohichnykh dystsyplin [Creative self-development of the personality of the students of the Pedagogical college in the process of studying Culturological Disciplines]. Luhansk. nats. ped. u-nt im.T.Shevchenka. Luhansk, 279.
6. Mamardashvili M.K.(1990). Kak ya ponimayu filosofiyu...[How do I understand philosophy]. Moskva: Progress, 368.
7. Trynyak M.V. (2010) Interkul'turna komunikatsiya: osvityny vymir [Intercultural Communication: Educational Dimension]. Kharkiv: KHNADU, 248.
8. Troyits'ka O.M. (2017) Pryntsypy dialohu i tolerantnosti u rozhortanni suchasnoho kul'turno-osvitynoho prostoru [Principles of dialogue and tolerance in the deployment of modern cultural and educational space]. Instytut vyshch. osv. NAPN Ukrayiny. Kyviv, - 40 s.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ ДИАЛОГИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

О.П. Слободян, И.Б. Спивакова

Аннотация. В статье проанализированы основные проблемы диалогизации образовательного пространства на научно-теоретическом и педагогически-практическом уровнях. Подчеркнута актуальность включения студентов в диалоговый образовательно-культурный процесс в наше время. Определены разновидности учебного диалога, установлены взаимосвязи между ними. Раскрыта сущность разных видов диалога как эффективного средства познания учебного материала и становления личности студента аграрного колледжа в процессе саморазвития личности. Описан опыт работы преподавания культурологических дисциплин с применением учебных диалоговых отношений между студентами аграрного колледжа. Определена

необходимость дальнейшей диалогизации учебного процесса в культурном пространстве.

Ключевые слова: диалогизация, диалог, микродиалог, групповой диалог, диалогические отношения, культурологические тексты, рефлексия.

INNOVATIVE APPROACHES DIALOGUE OF EDUCATIONAL SPACE

O.P. Slobodyan, I.B. Spivakova

Abstract. The article analyzes the main problems of the dialogue of the educational space at the scientific-theoretical and pedagogical-practical levels. The urgency for the inclusion of students in the dialogue of educational and cultural process is emphasized. Varieties of educational dialogue are determined, interrelations between them are established. The essence of various types of dialogue as an effective means of learning the educational material and formation of the personality of the student of agrarian college in the process of self-development of the personality are revealed. The experience of teaching cultural science disciplines with the use of educational dialogue relations between students of the agrarian college is described. The necessity of further dialogue of the educational process in the cultural context is determined.

Key words: dialogue, microdialogue, group dialogue, dialogical relations, culturological texts, reflection.

УДК 378.11

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

СЛЮСАРУК-ЛІТВІН С.С., аспірант ЧНУ імені Лесі Українки м. Луцьк

E-mail: shvendryk@gmail.com

Анотація. У статті розкрито актуальні питання підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в умовах реформування вищої педагогічної освіти в Україні. На основі вивчення й аналізу наукових психолого-педагогічних розвідок здійснено узагальнення основних поглядів науковців на означену проблему, визначено основні підходи до організації процесу підготовки майбутніх вихователів, схарактеризовано основні вимоги до особистості вихователя.

Ключові слова: фахівець дошкільної освіти, вихователь, підготовка, професійно-педагогічна підготовка.

Актуальність (Introduction). Реформування системи дошкільної освіти тісно пов'язане із розбудовою «Нової української школи». Принципи людиноцентризму та дитиноцентризму лягли в основу нової педагогічної парадигми. Сучасна освіта, яка є домінантою у розвитку особистості, стає одним із загальнонаціональних пріоритетів у багатьох країнах світу. Відтак, світові тенденції інноваційного розвитку суспільних процесів спонукають Україну до мобілізації суспільних ресурсів, які суттєво впливають на національну систему освіти. Процес інтеграції України у європейський простір спонукає до формування майбутнього вихователя як гуманістичної особистості, культурної, толерантної, здатної до самопізнання, саморозвитку та максимальної самореалізації. Важливо зазначити, що вчені (Г.Беленька, Н.Гавриш, О.Половіна) акцентують увагу на залежності ефективності освітнього процесу у закладі дошкільної освіти від якості підготовки нової генерації педагогічних кадрів дошкільної освіти [2]. Саме тому, підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти, наділених творчими вміннями та мисленням, здатністю діагностувати педагогічні явища, відбирати та перетворювати інформацію та готових до «створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей [1, с.4].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз педагогічних та психологічних досліджень показує, що проблема професійної підготовки